

MAGYARORSZÁG GAZDASÁGI FEJLETTSÉGÉNEK LEHETSÉGES FORGATÓKÖNYVEI*

KRISTÓF TAMÁS

A tanulmány Magyarországon eddig ritkán alkalmazott mutatószámrendszer és előrejelzési módszertan segítségével igyekszik feltárni Magyarország várható gazdasági fejlettségét az elkövetkező néhány évre. Bemutatja az új megközelítés szükségességét, számítási eljárásait; nemzetközi összehasonlításban elemzi Magyarország jelen és közeljövőbeni fejlettségét a fejlett világhoz, valamint az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozó többi államhoz viszonyítva. Alternatív forgatókönyvekkel írja le Magyarország gazdasági fejlettségének lehetséges alakulását a csatlakozást követő néhány éves időtávban.

TÁRGYSZÓ: Gazdasági fejlettség. Alternatív forgatókönyvek. Human Development Index. EU-csatlakozás.

Magyarország 2004. május 1-jén csatlakozik az Európai Unióhoz (EU). Ez a tény jelentős hatást gyakorol az ország gazdasági fejlődésére, bármilyen körülmények között és bármilyen következményekkel is járjon a csatlakozás. A fejlett gazdasági közösséghez tartozás húzóerő, növekedési potenciál, ugyanakkor a hazai mikroszféra korábban sosem tapasztalt kihívásokkal, versenyhelyeztetel kénytelen szembesülni. Hazánk 2008-tól kíván az euróövezet részévé válni, ehhez azonban a 2006-os évben – vagyis a gazdasági helyzetünk számára hagyományosan kritikus választási évben – teljesíteni kell a maastrichti kritériumokban rögzített 3 százalékos inflációt, az államadósságnak a bruttó hazai termékhez (GDP) viszonyított maximum 60 százalékos szintjét, és az államháztartás folyó deficitje sem haladhatja meg a GDP 3 százalékát.

A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG MUTATÓI

A gazdasági fejlettség legismertebb, átfogó, több tényező együttes hatását tükröző mutatószámának, a GDP-nek, alkalmazását számos kritika éri, különösen azért, mert eredeti szándékai szerint egy szűk értelemben vett gazdasági mutatót a legszélesebb körben a (gazdasági) jólét mutatójaként használnak, pedig erre nem alkalmas. Annak felismerése, hogy ez az alkalmatlanság miben nyilvánul meg, fontos a helyette kidolgozott alternatívák megalkotásában (*Heltai* [1999]). A mai nemzeti elszámolások hibáit jóléti szem-

* A tanulmány az MTA TKI támogatásával, az MTA-BKÁE Komplex Jövő kutatás Kutatócsoport kutatásának keretében készült.

pontból *Victor Anderson* két nagy csoportba sorolta: a jövedelem és a mért kibocsátás közötti különbségből fakadó problémák, illetve a kibocsátás és a jólét közötti eltérés okozta problémák körébe. Ez utóbbin belül több kategóriát is megkülönböztet: átlagolás és összehasonlítás, tőke és amortizáció, a jólét egyéb forrásai, illetve az alacsony hatékonyság hatása a jólétre (*Anderson* [1991]). A GDP további korlátaira néhány gyakorlati példa mutat rá (*Heltai* [1999], *Csath* [2001], *ECOSTAT* [2002]).

– A GDP csupán a kevésbé koncentrált jövedelem-eloszlású országban nyújt reális képet az egyes emberek jövedelméről. Kisebbségnél koncentráltodó jelentős jövedelem esetén az emberek túlnyomó többsége az átlagos jövedelemszint alatt él.

– Az egy főre jutó GDP-t – az összehasonlíthatóság érdekében – közös árfolyamon (gyakran aktuális átlagos valutaárfolyamon) számítják ki, ami miatt a GDP-mutató ki van téve az árfolyam-ingadozásoknak.

– A fekete gazdaság jelentős része olyan tevékenységeket takar, amelyek igen magas jövedelmet hoznak egyes személyeknek, de ténylegesen nem jelennek meg a GDP-ben.

– A GDP nem veszi figyelembe a környezeti ártalmak okozta jólétsökkenést, ugyanakkor a környezeti károk elhárítása szerepel a GDP-ben.

– A nem piaci módon folyó termelés (például a háztartási munka, a mezőgazdasági tevékenységek bizonyos hányada) nem számít bele a GDP-be.

A kibocsátás növekedése szükséges, de nem elégséges feltétele, hanem csak egyik lehetséges eszköze a társadalmi jólét javításának (*Husz* [2001]). Ezért a GDP-vel – noha a fejlettség átfogó mutatójának számít – semmiképpen sem szabad kizárólagosan kifejezni egy ország fejlettségét. Jelen tanulmányban a hazai gazdaság állapotát a GDP helyett a fejlettség összevont mérőszámával, a társadalmi jelenségek több oldalát megjelenítő, nemzetközileg is elfogadott Human Development Index (HDI) segítségével mérjük. A HDI a társadalmi fejlettségen keresztül mutatja adott ország átlagos teljesítményét a fejlettség következő három összetevője alapján (*Anand–Sen* [1994]):

– hosszú, egészséges élet, melyet a születéskor várható átlagos élettartammal fejezünk ki;

– iskolázottság, melyet kétharmad arányban az írni-olvasni tudók arányából, egyharmad arányban az bruttó beiskolázási arányból számíthatunk ki;¹

– életszínvonal, melyet a vásárlóerő-paritáson, dollárban kifejezett egy főre jutó GDP-vel mérünk.

A HDI kiszámítása előtt mindhárom mutatót külön-külön százalékos formára kell hoznunk. Ahhoz, hogy lehetővé váljék a mutatószámok időszakok és országok közötti összehasonlító elemzése, normalizálást kell végrehajtanunk az egyes mutatók rögzített minimális, illetve maximális értékeinek segítségével. E helyen felhívjuk a figyelmet a normalizált indexeknek arra a tulajdonságára, hogy több időszak közötti összehasonlítás-kor, adott ország esetében, akkor is változást mutathat, ha a vizsgált országban valójában semmi sem történik.

A várható élettartam és az iskolázottság mutatóinál az indexeket a következő képlet segítségével számíthatjuk ki.

$$H_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_k \{x_{ik}\}}{\max_k \{x_{ik}\} - \min_k \{x_{ik}\}},$$

¹ Ez utóbbi lehet 100 százaléknál nagyobb, mivel az iskolai oktatásban a tanköteles korosztálynál fiatalabb és idősebb diákok is részt vehetnek.

ahol x_{ij} a j -edik ország i -edik mutatóját jelenti, k pedig olyan index, amely az országok halmazán fut végig. Ezért van az, hogy egy adott ország esetén a mutató akkor is változik, ha az országban a vizsgált tényezők nem változnak, hiszen a viszonyítási alap (más országok mutatói) megváltozhatnak.

A HDI-ben az egy főre jutó GDP fejezi ki a fejlettség azon jellemzőit, amelyek nem tükröződnek a várható élettartamban és az iskolázottságban. Az értékeket, figyelembe véve a jövedelemnövekedés csökkenő hozadékának elvét, nem eredeti nagyságukon, hanem logaritmált formában szerepeltetjük.²

$$H_{ij} = \frac{\log(x_{ij}) - \log(\min_k \{x_{ik}\})}{\log(\max_k \{x_{ik}\}) - \log(\min_k \{x_{ik}\})}$$

Az írni-olvasni nem tudók, valamint az alap- és középfokú oktatásban részt vevők arányát súlyozni kell kétharmad:egyharmad súlyokkal. Adott j -edik ország HDI-mutatója az így kapott három mutatószám egyszerű számtani átlaga:

$$HDI_j = \frac{1}{3} \sum_i H_{ij}.$$

Már az 1990-es évek elején észrevették, hogy az ily módon normalizált H_{ij} mutatók súlyos problémákat vetnek fel. Amennyiben ugyanis a legrosszabbul teljesített ország javít valamely mutatóján, ez csökkentőleg hat bármely j -edik ország HDI_j -mutatójára, ami nemkívánatos externáliát jelent a mutatóban (Anand–Sen [1994]). Márpedig a HDI-indexeket nemzetközi összehasonlításban közlő jelentéseknek az országok relatív teljesítményeit kell mutatniuk, összehasonlító formában, rangsorba rendezve.

Országok közötti összehasonlításakor, a legrosszabbul teljesítő ország teljesítményének javulása valóban csökkenti a j -edik ország HDI-indexét, de ugyanakkor mérsékli az l -edik országét, így hasonló mértékben az országok mutatóinak ($H_{ij} - H_{il}$) különbségét is.³ Ez pedig – ceteris paribus – meghagyja az országok relatív rangsorát. Más a helyzet az időbeli összehasonlításnál. Ekkor nem lehet minden időszakban eltérő minimális és maximális értékekkel normalizálni. Ezért feltétlenül szükséges valamely konstans értékeket alkalmazni a mutatókra. A konstansok megválasztásakor nem célszerű múltbeli értékek közül válogatni, hanem ajánlatos előrettekintően, célkitűzés formájában kijelölni az országok számára elérendő maximális értékeket, a minimális értékeket pedig az elképzelhető legalacsonyabb értéken célszerű rögzíteni.⁴ A nemzetközi összehasonlítást éves rendszerességgel elkészítő és közlő United Nations Development Programme (UNDP) rögzítette a mutatók minimális és maximális értékeit.⁵ Eszerint a várható élettartam minimális értéke 25 év, a maximális 85 év. Az írni-olvasni tudók, akárcsak az iskolába beiratkozottak arányának minimális értéke zéró, maximális értéke 100; míg az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson számítva minimálisan 100, maximálisan 40 ezer dollár (UNDP [2002b]).

² Habár a logaritmizált változókra épített mutatót nem szerencsés ugyanazzal a jelölni, mint az eredeti változókat, a tanulmány igazodik a nemzetközi szakirodalomban használatos jelölésmódhoz.

³ A j és l futóindexek, $j \neq l$.

⁴ A legalacsonyabb értékek megválasztásakor nem mindig vették figyelembe a „legfejletlenebb országok jellemzőit”. Gondoljunk például Ruandára, ahol a születéskor várható élettartam még az 1990-es évek elején is 24 év volt.

⁵ Az UNDP statisztikai módszertani háttéréről magyar nyelven lásd Szilágyi [2001].

A HDI-t a rendelkezésre álló legfrissebb adatok alapján számíthatjuk ki. A nemzetközi adatszolgáltatás és -feldolgozás időigényessége miatt azonban mindig két évvel korábbi időszakra van módunk meghatározni az összehasonlító mutatószámokat. Az UNDP a következő adatforrásokra támaszkodik.

- A várható élettartamnál az Egyesült Nemzetek Szervezete Világnépesedési Osztálya két évente frissíti a globális demográfiai adatbázisát, a köztes értékeket interpolálással becslik.
- Az iskolázottságnál az UNESCO végez rendszeresen felméréseket és közli az adatokat.
- A vásárlóerő-paritáson (PPP) számított egy főre jutó GDP-nél a Világbank számított adatait használják.

A legfrissebb számítási eredmények az 1. táblában szereplő adatokra támaszkodtak. Az országokat a HDI-index által tükrözött fejlettségi sorrend alapján rendezték.⁶

1. tábla

A fejlettség legfontosabb mutatói 2001-ben

Ország	Egy főre jutó GDP (PPP-dollár)	Várható élettartam (év)	Írni-olvasni tudók	Iskolába beiratkozottak
			aránya (százalék)	
1. Norvégia	29 620	78,7	nincs adat	98
2. Izland	29 990	79,6	nincs adat	91
3. Svédország	24 180	79,9	nincs adat	113
4. Ausztrália	25 370	79,0	nincs adat	114
5. Hollandia	27 190	78,2	nincs adat	99
6. Belgium	25 520	78,5	nincs adat	107
7. Egyesült Államok	34 320	76,9	nincs adat	94
8. Kanada	27 130	79,2	nincs adat	94
9. Japán	25 130	81,3	nincs adat	83
10. Svájc	28 100	79,0	nincs adat	88
...25. Ciprus	21 190	78,1	97,2	74
...29. Szlovénia	17 130	75,9	99,6	83
...32. Csehország	14 720	75,1	nincs adat	76
33. Málta	13 160	78,1	92,3	76
...35. Lengyelország	9 450	73,6	99,7	88
36. Seychelle-szigetek	17 030	72,7	91,0	nincs adat
37. Bahrein	16 060	73,7	87,9	81
38. Magyarország	12 340	71,5	99,3	82
39. Szlovákia	11 960	73,3	100,0	73
...41. Észtország	10 170	71,2	99,8	89
...45. Litvánia	8 470	72,3	99,6	85
...50. Lettország	7 730	70,5	99,8	86

Forrás: UNDP [2003].

Az ENSZ több éve készít nemzetközi összehasonlító kimutatásokat egyes országok HDI-mutatóiról. A statisztikákban 175 ország szerepel. 2001-ben Magyarország a lista 38. helyét foglalta el, a kelet-közép-európai országok közül Szlovéniát, Csehországot és Lengyelországot követve, megelőzve Szlovákiát és a Balti-államokat. A jelenlegi EU két

⁶ Az írni-olvasni tudók aránya a fejlett világban közel 100 százalékos. Az ENSZ nem végez reprezentatív felmérést ennek ellenőrzésére.

legkevésbé fejlett állama – Portugália és Görögország – a lista 23-24. helyén található. Érdekesség, hogy az 53 780 dolláros egy főre jutó GDP tekintetében vezető Luxemburg (a második helyezett Egyesült Államok is kiemelkedik a 34 320 dollárral) csupán a lista 15. helyét foglalja el az iskolázottság és a várható élettartam viszonylag alacsonyabb értékei miatt.

2. tábla

A HDI-index nemzetközi összehasonlításban, 2001-ben

Ország	Az egy főre jutó GDP	A várható élettartam	Az iskolázottság	HDI-index
	indexe			
1. Norvégia	0,95	0,90	0,99	0,944
2. Izland	0,95	0,91	0,96	0,942
3. Svédország	0,92	0,91	0,99	0,941
4. Ausztrália	0,92	0,90	0,99	0,939
5. Hollandia	0,94	0,89	0,99	0,938
6. Belgium	0,92	0,89	0,99	0,937
7. Egyesült Államok	0,97	0,86	0,97	0,937
8. Kanada	0,94	0,90	0,97	0,937
9. Japán	0,92	0,94	0,94	0,932
10. Svájc	0,94	0,90	0,95	0,932
...25. Ciprus	0,89	0,88	0,90	0,891
...29. Szlovénia	0,86	0,85	0,94	0,881
...32. Csehország	0,83	0,83	0,91	0,861
33. Málta	0,81	0,88	0,87	0,856
...35. Lengyelország	0,76	0,81	0,95	0,841
36. Seychelle-szigetek	0,86	0,80	0,87	0,840
37. Bahrein	0,85	0,81	0,86	0,839
38. Magyarország	0,80	0,77	0,93	0,837
39. Szlovákia	0,80	0,80	0,90	0,836
...41. Észtország	0,77	0,77	0,96	0,833
...45. Litvánia	0,74	0,79	0,94	0,824
...50. Lettország	0,73	0,76	0,95	0,811

Forrás: UNDP [2003].

A táblából egyértelműen nyomon követhető, hogy a nyugati országokhoz való felzárkózásunkhoz az egy főre jutó GDP-n kívül a várható élettartamon is javítanunk kell. Ez utóbbi tekintetében a fejlett országok között (Lettországot kivéve) a legrosszabbul állunk, sőt számos ázsiai és latin-amerikai ország is előttünk jár. Hazánkban a felnőtt lakosság több mint 99 százaléka tud írni-olvasni, e téren megelőzünk több, a miénknél magasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező országot is. Az alapfokú és a középfokú iskolákba beiratkozottak arányában sem állunk rosszul.

Az egyes országok fejlettségének mérésekor – a kiforrott módszertan és az ENSZ által megszervezett adatszolgáltatás ellenére – számos hiányosságot tapasztalhatunk. Több ország esetében (például Afganisztán, Liechtenstein, Szerbia-Montenegró) nem állnak rendelkezésre megbízható és valós adatok, ezért azok az országok kikerülnek a jelentésekből.

A HDI-indexek alapján készítik el az egyes országok besorolását fejlett, közepesen fejlett és fejletlen országokra. Fejlettnek tekinthetők a legalább 0,800 indexű országok, közepesen fejlettnek a 0,500 és 0,799 közöttiek, míg fejletlennek a 0,500-nél kisebb mutatószámmal rendelkezők. Ennek alapján Magyarország a legfejlettebb 55 ország közé tartozik. A második országcsoportba került a legtöbb ázsiai ország, a szovjet utódállamok és a balkáni országok többsége, számos latin-amerikai valamint néhány afrikai ország. A harmadik csoportban, döntő többségben, afrikai országok találhatók.

Érdekes összevetni a HDI alapján adódó rangsort a GDP-értékek szerinti rangsorral. Ha egy ország az utóbbi mutató alapján jobb helyezést ér el, mint a HDI-rangsorban, akkor ezt úgy értelmezhetjük, hogy nem kielégítő a nemzeti jövedelemnek a társadalmi jólétre való konvertálása. Hasonló jelenséget tapasztalhatunk például a nagy olajexportőr országokban.

Az országok fejlettségi sorrendje évről évre változik. Huszonöt évvel ezelőtt még egyértelműen Svájc volt a világ legfejlettebb országa, amelyet Kanada és az Egyesült Államok követett. Több kis ország igen gyors felzárkózást hajtott végre az elmúlt negyed évszázadban. Magyarország fejlettsége az 1980-as évektől az 1990-es évek közepéig lényegében stagnált. Ugyanakkor figyelemre méltó az Egyesült Államok, Kanada és Japán 2001-re történt visszaesése.

3. tábla

A HDI-index különböző időszakokban, nemzetközi összehasonlításban (a 2001-ben elért sorrend szerint)

Ország	1975.	1980.	1985.	1990.	1995.	2000.	2001.
	évben						
1. Norvégia	0,858	0,876	0,887	0,900	0,924	0,942	0,944
2. Izland	0,862	0,884	0,893	0,912	0,918	0,936	0,942
3. Svédország	0,862	0,871	0,882	0,893	0,924	0,941	0,941
4. Ausztrália	0,843	0,859	0,872	0,886	0,926	0,939	0,939
5. Hollandia	0,863	0,876	0,890	0,904	0,925	0,935	0,938
6. Belgium	0,840	0,857	0,871	0,892	0,923	0,939	0,937
7. Egyesült Államok	0,864	0,883	0,896	0,911	0,923	0,939	0,937
8. Kanada	0,866	0,881	0,904	0,924	0,929	0,940	0,937
9. Japán	0,851	0,875	0,890	0,906	0,920	0,933	0,932
10. Svájc	0,872	0,884	0,891	0,904	0,912	0,928	0,932
...25. Ciprus*	-	0,800	0,820	0,844	0,864	0,883	0,891
...29. Szlovénia*	-	-	-	0,843	0,851	0,879	0,881
...32. Csehország*	-	-	-	0,835	0,843	0,849	0,861
33. Málta	0,716	0,751	0,778	0,812	0,835	0,875	0,856
...35. Lengyelország*	-	-	-	0,794	0,810	0,880	0,841
36. Seychelle-szigetek*	-	-	-	-	-	0,811	0,840
37. Bahrein*	-	0,742	0,773	0,796	0,823	0,831	0,839
38. Magyarország	0,775	0,791	0,803	0,803	0,807	0,835	0,837
39. Szlovákia*	-	-	-	-	-	0,835	0,836
...41. Észtország*	-	0,811	0,818	0,814	0,793	0,826	0,833
...45. Litvánia*	-	-	-	0,819	0,785	0,808	0,824
...50. Lettország*	-	0,791	0,803	0,803	0,761	0,808	0,811

* Később függetlenné vált ország, illetve hiányos adatszolgáltatás.

Forrás: UNDP [2003].

AZ ALKALMAZOTT ELŐREJELZÉSI MÓDSZER

Miután áttekintettük a gazdasági fejlettség mérésének HDI-mutatóval történő kérdését, rátérünk az előrejelzésre. Gazdasági fejlettségünk jövőbeni megítélésére a HDI-mutatót és a forgatókönyv-módszert alkalmazzuk. Ez a módszer – a prognosztikai technikákkal szemben – nem a múlt és a jelen tendenciáit vetíti előre a jövőbe, hanem a jövőt eltérő irányokba alakító – hierarchikus rendszerbe szerveződő – legfontosabb tényezők különböző lehetséges megvalósulásai alapján alternatív jövőképeket (forgatókönyveket) épít (Kristóf [2002]). A forgatókönyvírás is elképzelhetetlen a tényezők múltbeli és jelenbeli alakulásának részletes elemzése nélkül, de nem azért, hogy a fennálló tendenciákat vetítsük előre több változatban, hanem azért, hogy megértsük a változások természetét, mértékét, és segítségükkel alternatív következtetéseket vonjunk le a jövőre vonatkozóan. Az egymástól lényegesen eltérő feltevéseken alapuló forgatókönyvek elsősorban minőségileg különböző állapotokat jeleznek előre, amikhez a számértékek nagyságrendként értelmezhetők. A forgatókönyv-módszer szakít azzal a hagyományos felfogással, hogy a jövő megismerhető, ellenőrizhető és pontosan előrejelezhető. A módszer lépései a következők (Schwartz [1996]).

1. A vizsgált problémakör azonosítása.
2. A befolyásoló tényezők és a kulcsfontosságú hajtóerők összegyűjtése.
3. Rangsorolás fontosság és bizonytalanság szempontjából.
4. A forgatókönyv-logika meghatározása.
5. A forgatókönyvek részletes kidolgozása.
6. Indirekt következtetések levonása.
7. Főbb mutatók, állapotjelzők kijelölése, nyomon követése.

A HDI-index lehetséges jövőbeni alakulásainak becsléséhez tényezőkre kell bontanunk a mutató komponenseit.

4. tábla

A HDI-index tényezőkre bontása

HDI-komponens	Fő tényezők	Befolyásoló tényezők
Egy főre jutó GDP	GDP	Világ gazdasági környezet, az EU-csatlakozás gazdasági hatásai, a hazai gazdaságpolitika, az ipari és mezőgazdasági termelés, az „új gazdaság”, az export-import, az infláció, a beruházások, a hazai és külföldi kereslet, a lakossági és közösségi fogyasztás, az államháztartás hiánya, a munkanélküliség, a vásárlóerő-paritás.
	Népességszám	Korösszetétel, termékenységi magatartás, elveszületési és termékenységi arányszámok, halálzási arányszámok, a külső vándorlás egyenlege.
Várható élettartam	Halandóság	Halálzási arányszámok, halálok vizsgálat, a munkával töltött napi órák száma, a lakosság életvitele.
	Az egészségügyi rendszer állapota	Az egészségügyre fordított költségvetési támogatás, a megelőző és az utólagos gyógykezelések aránya.
Iskolázottság	Írástudatlanság	Az írni-olvasni nem tudók aránya.
	Oktatási rendszer	Az alapfokú és középfokú oktatásban részt vevők aránya.

Érdemes megfigyelni, hogy a tényezők között többségben vannak az idősorokban kifejezhető makrogazdasági mutatók a jórészt verbális információkkal kifejezhető eseményekkel szemben. Ahogy a 4. táblából látható természetesen ez csupán egy lehetséges felbontás, nyilvánvalóan más közelítésmód is létezik.

A tényezők rangsorolásakor arról döntünk, hogy azok egyfelől mekkora hatást fejtenek ki a HDI-mutató alakulására, másfelől pedig, hogy mekkora a tényezők bizonytalansága. A jelenlegi vagy a jövőben várható kisebb hatást kifejtő tényezőkkel a továbbiakban nem foglalkozunk. A kis bizonytalanságú (hagyományos módszerekkel előrejelezhető) tényezőket mindegyik forgatókönyvben szerepeltetjük, hiszen a mögöttes események vagy trendek jövőbeni bekövetkezése nagy valószínűséggel várható. A forgatókönyvek a nagy hatású és a nagy bizonytalanságú tényezők mentén térnek el egymástól. Ezeket nevezük kritikusan bizonytalan tényezőknek.

A demográfiai folyamatok néhány éven belül gyökeresen nem módosulnak. A változások mértékére ugyanakkor feltétlenül indokolt előrejelzési változatokat készíteni. A termékenységi magatartás változása csupán a következő szülőképes korba belépő női generáció idején valószínűsíthető. Mérsékelt javulás állhat be az élveszületési és a termékenységi arányszámokban, amennyiben a gyermek- és családbarát szociálpolitikai intézkedések eredményesnek bizonyulnak. A halálozási arányszámokban csak időszakosan számíthatunk javulásra, hiszen a korösszetétel egyre kedvezőtlenebb alakulása (az öregező népességből többen halnak meg) már középtávon is mutatószám-növekedését okoz. Ezért sokkal realisabb képet mutat a halandóságról a születéskor várható élettartam, amely önmagában a HDI-index egyik alkotóeleme.

A magyar lakosság évi 2500 órát tölt munkavégzéssel, szemben az Európai Unió lakosságának átlagosan 1900 órájával. A felzárkózás időszakában semmiképpen sem számíthatunk arra, hogy kevesebbet kelljen dolgoznunk. Sem ma, sem a jövőben nem jut annyi idő az egészséges életmód folytatására, mint a nyugati országokban. Ilyen körülmények között viszont magasabb értéket fognak képviselni a szabadidős tevékenységek (amelyek a fejletteknek kedveznek) és az e téren nyújtott szolgáltatások iránti növekvő kereslet érzékelhető lesz a GDP-ben is.

Az írástudatlanok száma lényegesen nem fog változni, ezért ez a komponens nem fejt ki jelentős hatást a forgatókönyvek elkészítésére. Mérsékelt javulás várható viszont az alapfokú és középfokú oktatásban, aminek hatására az iskolázottsági mutató csekély mértékben javulhat.

Az egészségügyre fordított kiadásokat a GDP szintjének kell alárendelni, hiszen a társadalmi költségvetési támogatását a GDP százalékában fejezik ki. Magyarországon jelenleg a GDP 5 százalékát fordítják egészségügyre, amely jelentősen elmarad az Európai Unió országokban megfigyelhető 7-11 százalékos szinttől.

A legösszetettebb tényező, kétségekívül, a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP, mely fejlettségünk miatt kedvezőbben alakul a statisztikákban szereplő GDP-volumenindexnél.⁷ Egységnyi GDP-növekedéshez, az utóbbi évek tapasztalata alapján, 1,3 egység vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP tartozik. Az árak és az árfolyamok mellett ehhez a népesség csökkenése is hozzájárul, hiszen egyre kevesebb lakos között kell elosztani a bruttó hazai terméket.

⁷ Egy dollár hozzávetőlegesen százhuszonöt forintnak felel meg. Európában is hasonló eredményt kapunk. Empirikus felmérések alapján jelenleg egy osztrák vagy egy német turista 1 eurója Magyarországon 1,9 eurót ér.

A hazai gazdaságpolitika filozófiája és az eseményekre való reagálóképessége fő hajtóerő lehet a GDP alakulásában. A tisztán neoliberais gazdaságfilozófia hosszabb távon oda vezethet, hogy gazdaságunk irányítását a jelenleginél nagyobb mértékben átveszik a multinacionális vállalatok, a magyar gazdaságpolitika elveszíti befolyását a gazdasági folyamatokra. Az ésszerű gazdasági szabadság megengedése mellett feltétlenül szükséges olyan gazdaságpolitikát folytatni, amely hathatósan elősegíti a hazai termelő- és szolgáltatókapacitások világpiacon való versenyképessé tételét.

A külföldről érkező beruházások folyamatos növekedésének kora lejárt. Az összesze-relő üzemek a még alacsonyabb munkabér-költségekkel rendelkező fejletlenebb országokba települnek, ezért tőkeiáramlás figyelhető meg. A mennyiségi jellegű helyett a minőségi jellegű beruházások terén játszhatunk meghatározó szerepet régióinkban: több multinacionális vállalat is a kutatás-fejlesztés terén élenjáró magyar mérnökök és informatikusok miatt választotta és választja országunkat célországnak. A hazai beruházások viszont megélnékülhetnek. Hasonlóképpen várható a magyar vállalatok külföldi terjeszkedése. Infrastrukturális beruházásainkat az Európai Unió is támogatja.

A mezőgazdaság versenyképessége a strukturális átalakításon és a megfelelő támogatási rendszer életbe lépésén múlik. Húzó- és válságágazatként egyaránt elképzelhető. Az ipari termelés jórészt külföldiek kezében van, az ágazat termelésének növekedése elsősorban a mindenkori külföldi kereslet függvénye.

A GDP alakulásában kulcsfontosságú elágazási pont az is, hogy a bruttó hazai termék bővülése egyensúlyozó vagy egyensúlyromboló módon történik-e. A forgatókönyvlogika kialakításakor létrehozuk a tényezők összefüggés-rendszerét úgy, hogy az események közötti hierarchia és a logikai kapcsolatok világossá váljanak. Ezt követi a forgatókönyvek részletes kidolgozása. Fontos, hogy ezeknek találó nevet is adjunk. A forgatókönyvek részletes kidolgozása közben nagy jelentősége van az indirekt következtetéseknek, mert a jövő többszöri „elpróbálása” alapvető módosításokat idézhet elő az események és a folyamatok egymásra épülésében. Az állapotjelzők kijelölése a forgatókönyveket alkotó események és a makrogazdasági mutatók folyamatos nyomon követését, valamint a szükséges változtatások véghezvitelét jelenti, ezzel is jelezve, hogy a forgatókönyv-építés nem egyszeri, hanem folyamatos tevékenység.

KIINDULÓ HELYZET⁸

Az előrejelzés készítésének idején, 2003-ban Magyarország számára a világgazdasági környezet és a hazai gazdaság állapota egyaránt kedvezőtlen volt. A GDP 3 százalékra lelassult növekedési ütemén kívül 2002-ben és 2003-ban jelentős mértékben romlott a folyó fizetés mérleg egyenlege. Az export növekvő import mellett stagnált, illetve csökkent, ebben nem hozott drámai javulást a forint leértékelése sem. A belső fogyasztás növekedése nem volt képes ellensúlyozni a dekonjunkúra miatti csökkenő ütemű exportnövekedést.

A GDP százalékában kifejezett államháztartási hiány lényegesen meghaladta a Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) követelményeként előírt 3 százalékot, amely a választási évben jelentkezett 500 milliárd forintot meghaladó „egyszeri kormányzati kiadások”

⁸ Ez az időszak a 2003. év második fele. A tényadatok forrása: *ECOSTAT* [2003], *GKI* [2003].

nélkül is magas lett volna. A kiugróan magas államháztartási deficit nem a bevételek elmaradásával, hanem a kiadások dinamikus növekedésével magyarázhatók. Jelentős mértékű kiadásnövekedés következik be 2004-től az EU-befizetések, a gyógyszerár-támogatások, a lakáshitel kamattámogatásai, a haderőreform kiadásai, a NATO-befizetések, az autópálya-építések, a Vásárhelyi-terv, a 4-es metró, a humánszolgáltatások támogatása, valamint egyéb területeken, bár ezeknek nagy része növekedésösztönző beruházásnak minősül. Megnőtt a visszavonhatatlan elkötelezettséget jelentő bér- és szociális tételek súlya a költségvetésben. A magyar gazdaság egyensúlyának romlása csak akkor lenne elkerülhető, ha az államháztartás finanszírozási szükséglete a GDP százalékában a következő két évben legalább évente egy százalékponttal mérséklődne.

2003 első felében, a növekvő hiány mellett, a nem adósságeneráló tőketételeknél forráskiáramlás volt megfigyelhető, ami az eladósodottság növekedésével járt együtt. A magyar befektetők külföldi tőkebefektetései ugyan pozitívan értékelhetők, azonban ezeknek többszörösét tették ki a külföldi befektetők tőkekivonásai. 1999 óta már nem fedezi a tőkebeáramlás az államháztartás folyó hiányát, ahogyan a lényegében befejeződött privatizáció sem. A magyar gazdaság relatív előnye a külföldi tőkéért folyó versenyben mérséklődött: ebben piaci folyamatok és gazdaságpolitikailag kevésbé hatékony döntések is szerepet játszottak. 2002-ben mintegy 25 százalékkal romlott Magyarország versenyképessége.

Az utóbbi két évben több mint 25 százalékkal növekedett a magyarországi reálbér, így az EU-hoz képest megfigyelhető jövedelmi lemaradás valamelyest csökkent. Az EU-országokban a minimálbér – Görögországot, Spanyolországot és Portugáliát nem számítva – meghaladja a havi 1000 eurót. Rögzített minimálbér mindössze nyolc országban van, a három említett ország húszéves uniós tagsággal sem érte el a tizenkettek minimálbérének felét. Magyarországon sem várható, éppen ezért, a csatlakozás után robbanásszerű bérnövekedés.

AZ EURÓPAI UNIÓS CSATLAKOZÁS GAZDASÁGI HATÁSAI

Az egész közös EU-piac négy tartópillére az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad áramlása. A bővítéssel növekszik Európa gazdasági ereje a világban, az integráció ösztönzi a gazdasági növekedést, az EU-piac fogyasztóinak száma csaknem 500 millió főre bővül. A fejlett közösség húzó és fellendítő ereje hosszú távon biztosíthatja hazánk gazdasági fejlődését és életminőségének javulását.

A közös kereskedelempolitika átvétele önmagában nem javítja számottevően a magyar vállalatok piacra jutási lehetőségeit, mivel ezen a téren a liberalizáció már korábban végbement. A külső kereskedelmi kapcsolatokban a csatlakozás után a nemzeti hatásköröket az Európai Bizottságra kell átruházni. A csatlakozási szerződés megkötése után Magyarország nem köthet további nemzetközi kereskedelmi szerződéseket. A közös kereskedelempolitika átvétele szükségessé teszi a vámunió megvalósítását. A közösségi vámszínvonal jóval alacsonyabb, mint a magyar, ezért a belépés után az átlagos magyar vámszínvonal csökkenni fog, ami a magyar import további liberalizálását eredményezi. Megszűnnek a vámvisszatérítések és a vám-szabadterületek is. A csatlakozó országok növekvő külkereskedelmi hiányra számíthatnak, az EU-val szemben fennálló vámhatárok eltörlése és az uniós vámok bevezetése miatt. A költségvetések bevételeit csökkenti a jövőben az, hogy az unió külső határain beszedett vámokat automatikusan Brüsszelbe kell

átutalni, és a mindenkori vámbevételek 10-15 százaléka kerül vissza (utólag) a rendeltési ország vámhatóságaihoz.

A közösségi jogszabályok átvétele nyomán az adókedvezmények, állami támogatások köre nagymértékben szűkül, sok adókedvezményt meg kell szüntetni. Az EU-ban elvétve vannak a magyarországihoz hasonló adókedvezmények, általában mindenre pályázni kell. A hazai társasági adókulcs az uniós szintnél lényegesen alacsonyabb, a helyi iparűzési adó viszont magasabb. Az áfa tekintetében a hazai gyakorlat már összhangban van az Unióéval. Vitatott terület az osztalékadó, amikor is egy hazai vállalat egy külföldi anyacégnek fizet osztalékot. A közösségi jogszabályok szerint ilyenkor a leányvállalat országának nincs joga megadóztatni a kifizetett osztalékot, azt csak az anyacég országa teheti meg. Ez jelenleg Magyarországnak mintegy 25 milliárd forint bevételkiesést jelent. Az EU a társadalombiztosításra vonatkozó, egyes országokban érvényes jogszabályokat nem egységesíti, tehát járulékcsoökkentési kötelezettségünk nincs.

Az Európai Unió fontos célkitűzése segíteni az elmaradott tagállamok és térségek⁹ társadalmi-gazdasági felzárkóztatását. A térségfejlesztési és felzárkóztatási forrásokat strukturális és kohéziós támogatásokra bonthatjuk. Négy strukturális alap¹⁰ működik, a Kohéziós Alap pedig a környezetvédelemben és a közlekedésben szükséges nagyberuházásokhoz nyújt az elmaradott tagállamoknak támogatást. 2004 és 2006 között az uniós támogatás ugrásszerűen emelkedni fog, és a jelenlegi évi 60 milliárd forintról jövőre már felmegy 200 milliárdra, 2006-ban pedig már eléri a 300 milliárdot is.¹¹ Ezek a források a 2004 és 2006 között várható magyar gazdasági összterméknek (GDP) évi átlagban körülbelül 1,2 százalékat adják. Ezek nettó, vissza nem térítendő támogatási összegek, de ha hozzászámítjuk a társfinanszírozást is, akkor három év alatt legalább ezermilliárd forint értékű fejlesztési program megvalósítására adódik lehetőség. Az Európai Unió minden fejlesztésnek maximum háromnegyed részét finanszírozza, a maradék 25 százalékat a kedvezményezett országnak kell állnia.

MAGYARORSZÁG GAZDASÁGI FEJLETTSÉGÉNEK FORGATÓKÖNYVEI

A módszertani kérdések, az alkalmazott mutatószámok, a forgatókönyvek feltételrendszere, a 2003-as gazdasági állapot, valamint a csatlakozást követő fejlemények ismeretében kezdhetünk hozzá a forgatókönyvek kidolgozásához. Hazánk gazdasági fejlettségének jövőbeni (2006-ig történő) megítélését három forgatókönyvben mutatjuk be. Már itt felhívjuk a figyelmet arra, hogy az egymástól lényegesen eltérő feltevéseken alapuló forgatókönyvek elsősorban minőségileg különböző állapotokat jeleznek előre, amelyekhez csak nagyságrendeként értelmezhető számértékek rendelkeznek.

Az „A” forgatókönyv – Versenyképesség

A magyar gazdaságpolitika az egyensúly helyreállítására, az államháztartási hiány csökkentésére, és a versenyképesség romló tendenciájának megfordítására és növelésére összpontosít. Ennek érdekében a reálberek csak a tényleges gazdasági teljesítmény emel-

⁹ Az olyan térségeket értjük, ahol az egy főre jutó GDP nem éri el az uniós átlag 75 százalékát.

¹⁰ Ezek: az Európai Regionális Fejlesztési Alap, az Európai Szociális Alap, az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap, a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz.

¹¹ 1999-es árakon számítva.

kedéséhez igazítottan növekednek. A munkatermelékenység évi 3-3,5 százalékos javulást, a foglalkoztatottság enyhén emelkedik.

Javul a vállalkozói szektor befektetési kedve, ami az export növekedésén keresztül kedvezően hat a GDP növekedésre. A csatlakozást követően emelkedik a beruházási hányad, 2006-ra elérhetjük a kohéziós országokat jellemző 25 százalékos szintet. A GDP 1,2 százalékos kiegészítő strukturális és kohéziós támogatások hatására 10 százalékos meghaladással javul a beruházások értéke. Mindezek ellensúlyozni tudják a külföldi tőkebeáramlás csökkenését. Jelentős előrelépés következik be a 4-es metró, az autópálya-építések, a Vársárhelyi-terv és a vasútrekonstrukció területén. Erősödik a magyar vállalatok külföldre irányuló expanziója is (ez viszont nem jelenik meg a GDP-ben).

A fentiek miatt egyensúlyozó gazdasági növekedés következik be, ismét a fenntartható növekedés pályájára áll a magyar gazdaság. A növekedés motorja az export és a beruházások bővülése és csak harmadikként a lakossági és közületi fogyasztás. A mezőgazdasági és az ipari termelés növekedése a GDP növekedési szintje alatt marad, de a szolgáltatások, különösen a kereskedelem és az idegenforgalom, a beruházásokkal és az exportbővítéssel együtt újra az ezredfordulós szintre emeli a GDP növekedési ütemét, amely így újra elérheti az évi 5 százalékos szintet.

A külkereskedelmi mérleg egyenlege nem romlik tovább. Az olajárak csökkenése – különösen euróban számolva –, valamint a bérnövekedés lassulása eredményezte lassúbb keresletnövekedés valamelyest csökkenteni az importszámlát, emiatt javulhat is az egyenleg.

A szociálpolitikai intézkedések nem fulladnak ki. Évente mintegy kilencvenöt-százezer gyermek születik. A természetes fogyás körülbelül évi harmincöt ezer főt tesz ki, amelynek harmadát ellensúlyozza a tízezer főre tehető külső vándorlás pozitív egyenlege. A fogyasztás szerkezetében közelítünk az európai tendenciákhoz: a nem anyagi javak fogyasztása a szektor piaca növekedési ütemének megfelelően változik: e területen három-négyszeres növekedés is elképzelhető az elkövetkezendő években.

Az erőteljesebb gazdasági növekedés szigorúbb fiskális kiigazítás nélkül képes az államadósságra és a deficitre vonatkozó konvergenciakritériumok teljesítésére. A versenyképesség javulása az infláció újbóli mérséklődésével jár. Az államháztartás folyó deficitje már 2005-ben a GDP 3 százaléka alá kerül, 2006-ban, a kormányzat jelenlegi várakozásai alapján, 2,5 százaléka lesz. Az államháztartás kezdeti hiányát így a növekedés hatásai ellensúlyozzák. Már 2005-ben teljesíthetjük a maastrichti kritériumokat, megteremtődnek a feltételei az eurózónához való csatlakozásunknak, az ország nemzetközi megítélése javul.

A társadalmi konfliktusokat gyorsan és hatékonyan tudjuk kezelni. Az egészségesebb életmódra való törekvés és az egészségügy reformja kissé javítja a várható élettartamot, bár a fejlett nyugattól való elmaradásunk még így is jelentős. Az életszínvonal növekszik, a társadalom struktúrája – ha csekély mértékben is –, de az optimális felé mozdul el. A felnőtt lakosság iskolázottsága növekszik, az írástudatlanság mértéke hasonlóan kedvező marad. A HDI-indexben javulás áll be. Az időszakban utolérhetjük Lengyelországot és Argentínát, valamint megközelíthetjük Máltát és Csehországot.

A „B” forgatókönyv – Egyensúlyromlás

A költségvetés és a lakosság finanszírozási igényének növekedése a külső hiány növekedésével társul. A korábbi túlzott vállalások (például a lakástámogatás) egyre kény-

szerítöbben hatnak. A belső kereslet által generált gazdasági növekedés a fogyasztás folyamatos bővüléséhez vezet, amelyet csak a növekvő import tud kielégíteni. Az export bővülési üteme nem képes ezzel lépést tartani, nagyobbra nyílik az export-import olló, amely a folyó fizetési mérlegben és az államháztartásban jelentős hiányt okoz.

A fizetési mérleg rekordot döntő hiánya inflációs feszültségekben jelenik meg. A fizetési mérleg romlásában a legfontosabb tényező a költségek költségvetés. Az ország versenyképességét veszélyezteti, hogy a már viszonylag magas bérszintet tovább húzza felfelé az uniós csatlakozás. A költségvetési kiadásokat a GDP 1-1,5 százalékával emeli az intézményrendszer, a közlekedési infrastruktúra és a környezetvédelem fejlesztése az Unió által előírt szintre. Modernizációs és finanszírozási szempontból is kedvezőtlen, hogy a beáramló külföldi tőke mennyisége minimális, sőt továbbra is kisebb a kiáramlónál.

A világgazdasági recesszió kedvezőtlenül érinti a vállalkozói szektor beruházási kedvét és lehetőségeit, ezért nem javul a beruházási hányad, a Strukturális és Kohéziós Alapok támogatásai azonban fenntartják a gazdasági növekedést.

A keletkező problémákat jóval szigorúbb monetáris politikával lehet sikeresen orvosolni, a neoliberais gazdaságfilozófia vezető szerephez jut a hazai gazdaságpolitikában. Fennmarad ugyan a növekedés, de romló egyensúlyi mutatók mellett. A mezőgazdasági és az ipari szektor a GDP növekedési szintje alatt teljesít, a húzóágazatok a szolgáltatások (különösen a kereskedelem), valamint – új tendenciaként – az informatika, a távközlés és a médiaipar összefonódása útján létrejövő „új gazdaság”.

Kezdeti visszaesés után a jelenlegi növekedési ütemhez hasonló szintű lesz a GDP növekedési üteme. A magas növekedésről ugyan lemondhatunk, de nem kerülünk válságba sem, ezért mélyreható stabilizációs csomagra nem lesz szükség. A bruttó államadósság GDP-hez viszonyított aránya 2006-ra megfelel a maastrichti kritériumoknak, viszont az infláció 3 százalékra történő csökkenésére nincs sok remény. Ezért valószínűleg 2008-ban nem tudjuk bevezetni az eurót.

Az élveszületések száma lassan tovább mérséklődik, évente kilencvenezret kissé meghaladó gyermekszületéssel számolhatunk. A népességszám természetes fogyása évi negyvenötezer fő körül alakul, amelynek közel negyedét képes pótolni az öt-tízezer fő külföldi bevándorló. Az egészségügy reformja, ha nehezen is, de az időszak végére végbemegy. A várható élettartam kis mértékben javul. A felnőtt lakosság iskolázottsága növekszik, az írástudatlanság mértéke hasonlóan kedvező marad. A HDI-index kisebb mértékben javul, mint az „A” forgatókönyv esetében. Sikerül megtartanunk csekély előnyünket Szlovákiával és Észtországgal szemben.

A „C” forgatókönyv – Megtorpanás

Az EU stagnálása kihat a magyar gazdaságra is. A legfőbb kereskedelmi partnereinknél megfigyelhető recesszió csökkenő kereslettel jár. Kifulladás az előző két év hazai gazdaságpolitikájának a belső keresletélénkítésen keresztül a konjunktúrára gyakorolt pozitív hatása is. Kereslet híján válságba kerül az ipar és az építőipar. A fogyasztás által generált növekedés később életszínvonal-csökkenéssel jár.

Az infláció meglödul, 2006-tól lehet csak mérséklődésére számítani. Nem marad pénz a munkanélküliség állami munkahelyteremtéssel történő csökkentésére sem. Nem lehet

reálkereset-növekedésre számítani, csak inflációkövető emelkedésére. A családtámogatási rendszer pénz hiányában kifulladás, az adókedvezményeket jelentősen mérséklük. Gyarapodásunk záloga az amúgy is válságos időköt élő mikroszféra teljesítménye lesz. A GDP-t a strukturális és a kohéziós támogatások, valamint az általuk megmozgatott tőke tartja szinten.

Az egyensúly látványos romlása és a növekedés megtorpanása visszaeséssel fenyeget. A gazdaságpolitika stabilizációs csomaggal kénytelen beavatkozni a válságba. A megszorításokat a megnövekedett államháztartási hiány indokolja, amelynek a 2006-ra, az államháztartásra nézve veszélyes választási évre kellene elérnie az euró bevezetéséhez szükséges, a GDP-hez viszonyított 3 százalékos értéket. Az adószigorítások elkerülhetlenné válnak, leállnak a hazai erőből tervezett, halasztható beruházások.

A restriktív gazdaságpolitika és a megszorító intézkedések meghozzák az eredményt, 2005-től újra növekedési pályára tér a gazdaság. A Gazdasági és Monetáris Unió konvergenciakritériumait egyelőre nem tudjuk teljesíteni, az euró bevezetése évekket eltolódik.

Nő a társadalom kettészakadása mind vagyoni, mind politikai értelemben. Az egészségügy reformja még várat magára. Előretörnek a politikai szélsőségek. Növekszik a hajléktalanok száma és a korrupció. Újra felüti fejét a konjunkturális munkanélküliség.

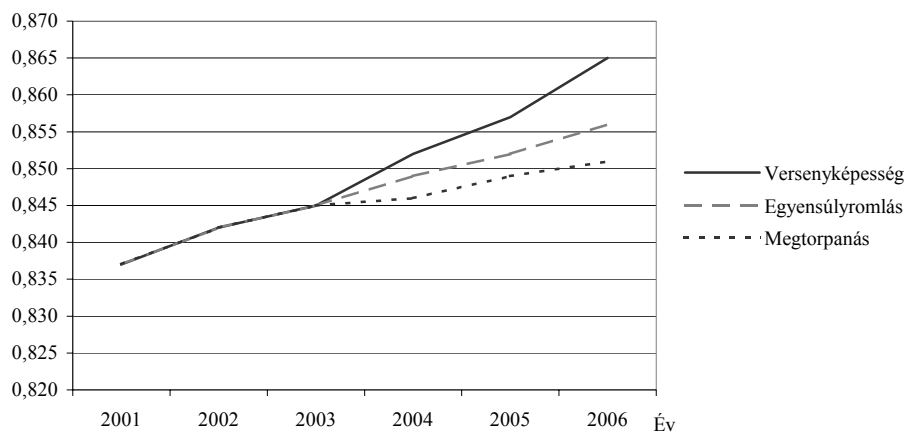
Évente körülbelül kilencvenezer gyermek születik, ezáltal a hazai népesség egy évben mintegy ötevenezer fővel fogy, amit csak részben ellensúlyoz az évi öt-tízezer bevándorló. A felnőtt lakosság iskolázottsága növekszik, az írástudatlanság mértéke hasonlóan kedvező marad. A HDI-index csekély mértékben ugyan, de javul, felzárkózásunkban azonban nem történik előrelépés. Magyarország pozíciókat veszít a frissen csatlakozó országokkal szemben: Szlovákia ismét megelőz bennünket.

AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

A három forgatókönyv meglehetősen eltérő társadalmi-gazdasági fejlettséget feltételez. Az eltérő GDP-növekedési pályák, a kevésbé jelentősen eltérő demográfiai mutatók, valamint az enyhén javuló iskolázottsági indexek más-más HDI-indexeket eredményeznek az előrejelzési időszakra vonatkozóan. A HDI-indexek 2006-ig kitekintő lehetséges alakulásai után bemutatjuk a három forgatókönyv alapján várható éves GDP- és az egy főre jutó GDP-értékeket is. Magyarország esetében, a tanulmány készítésének idején, már pontos adatok álltak rendelkezésünkre a 2002. évről, a 2003. évi GDP, demográfiai és iskolázottsági mutatók esetén pedig elfogadtuk az előrejelzéssel foglalkozó legnagyobb kutatóintézetek prognózisait. Az ábrázolás kedvéért nagyságrendekként értelmezhető, konkrét számszerű értékeket adtunk az egyes mutatóknak.

Mindhárom forgatókönyv javulást sejtet 2001-hez képest, amikor a hazai HDI-index értéke 0,837 volt. Amennyiben a versenyképesség forgatókönyve áll legközelebb a valósághoz, több helyen is javíthatunk a listán (a Seychelle-szigetek, Bahrein, Lengyelország és Argentína fejlődésétől függően érhetjük utol őket). Az egyensúlyromlás és a megtorpanás forgatókönyve esetén a rangsorban a Magyarországhoz hasonló fejlettségű országok között maradunk, az előrelépés a többi állam teljesítményének függvénye.

1. ábra. A HDI-index alakulása 2001 és 2006 között a három forgatókönyv alapján

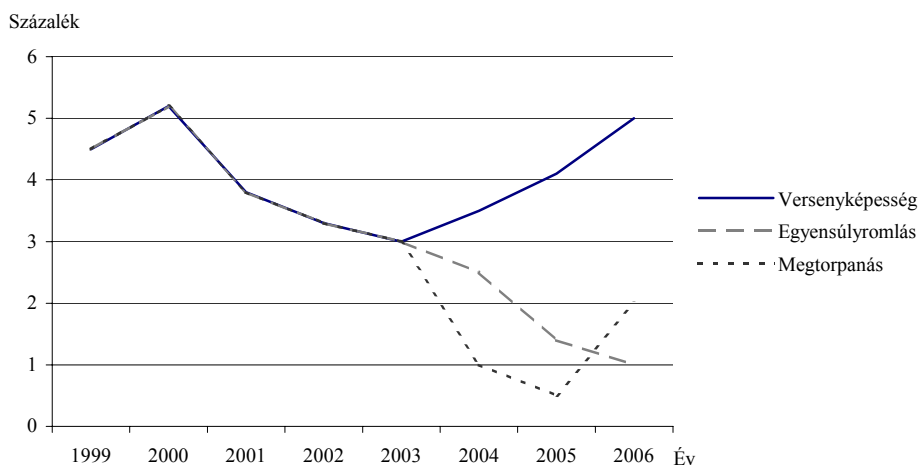

5. tábla

A HDI-index és komponensei 2006-ban a három forgatókönyv alapján

Forgatókönyv	Egy főre jutó GDP	A várható élettartam	Az iskolázottság	HDI-index
	indexe			
Versenyképesség	0,843	0,798	0,952	0,865
Egyensúlyromlás	0,827	0,795	0,945	0,856
Megtorpanás	0,824	0,792	0,939	0,851

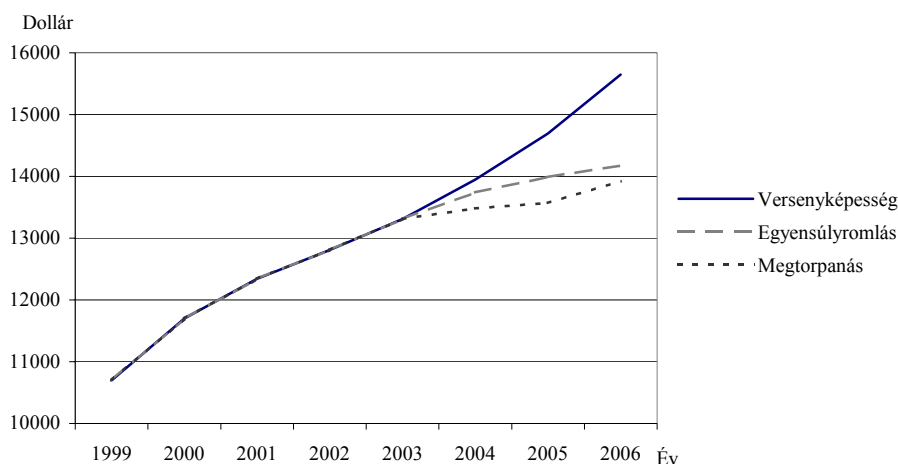
2. ábra. A GDP-növekedés százalékos alakulása a három forgatókönyv alapján

A HDI-értékek után vessük össze, hogy a három eltérő társadalmi-gazdasági feltételrendszer milyen GDP növekedési ütemeket jelent, valamint miként alakul az egy főre ju-

tó GDP az előrejelzési időszakban. Érdeemes megfigyelni, hogy az egy főre jutó GDP, viszonylagos elmaradottságunk és a vásárlóerőnek a valutaárfolyamokhoz képest kedvezőbb tulajdonsága miatt, jobban bővül mint a GDP.

3. ábra. A vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP alakulása

Megítélésünk szerint az HDI-indexek nemzetközi összehasonlításban kiválóan alkalmazhatók célok kitűzésére, és reálisan mutatják azokat a területeket, amelyeken fejlődniünk kell. Magyarország az európai uniós csatlakozásból adódó lehetőségeket megfelelően kihasználva képes lehet nemzetközi mértékkel is fejlődni, fontos azonban, hogy a fejlődést ne csak a GDP-t előállítók, hanem a társadalom valamennyi tagja élvezhesse.

IRODALOM

- ANAND, S. – SEN, A. K. [1994]: Human Development Index: Methodology and measurement. In: *Kaul, I. (szerk.): Occasional Papers, Human Development Office*. Oxford University Press. New York. 19–35. old.
- ANDERSON, V. [1991]: *Alternative Economic Indicators*. Routledge. London, New York.
- CSATH M. [2001]: *Kiút a globalizációs zsákutcából*. Kairosz Kiadó. Budapest.
- ECOSTAT hírlevelek [2003]: Internet, <http://www.ecostat.hu>
- ECOSTAT [2002]: Kísérletek a rejtett gazdaság nagyságának megállapítására. *ECOSTAT Módszertani füzetek*. 3. köt.
- GKI [2003]: A GKI Gazdaságkutató Rt. prognózisa a magyar nemzetgazdaság 2003. évi folyamatairól. Internet, <http://www.gki.hu>
- HELTAI L. [1999]: A GDP és az öko-logika hiánya. *Eszmélet Füzetek 39*. Eszmélet Alapítvány.
- HAZEL, H. [1991]: *Paradigms in progress*. Life Beyond Economics Knowledge Systems. Inc. Indianapolis.
- HUSZ I. [2001]: Az emberi fejlődés indexe. *Szociológiai Szemle*. 2. sz. 72–83. old.
- KRISTÓF T. [2002]: *A szcenárió módszer a jövő kutatásban*. Jövőtanulmányok 19. BKÁE Jövőkutatói Kutatóközpont. Budapest.
- NOVÁKY E. [1996]: *Magyarország gazdasága az ezredfordulón*. Jövőtanulmányok 4. BKE Jövőkutatói Tanszék. Budapest.
- NOVÁKY E. [2001]: Hazánk társadalmi-gazdasági jövőalternatívái. In: *Nováky E. (szerk.): Magyarország holnapján*. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Jövőkutatói Kutatóközpont. Budapest. 21–62. old.
- SCHWARTZ, P. [1996]: *The art of the long view: Planning for the future in an uncertain world*. New York. Doubleday.
- SÓS Cs. [2002]: *Irány az Európai Unió: Vállalati felkészülés*, Sós és Tóbiás Kft. Pécs.
- SZILÁGYI Gy. [2001]: Gazdag országok – szegény országok. Szokatlan vita a nemzetközi statisztikai életben. *Statisztikai Szemle*. 79. évf. 7. sz. 587–595. old.
- UNDP [2002a]: *Human Development Report*. Oxford University Press. New York.
- UNDP [2002b]: Note on statistics in the Human Development Report, United Nations, Human Development Reporting Office, Internet, <http://www.undp.org>
- UNDP [2003]: *Human Development Report*. Oxford University Press. New York.

SUMMARY

The study attempts to explore the economic development of Hungary in the following years applying the method of scenario planning and the indicator of Human Development Index (HDI). It presents the necessity of a new approach, and analyses the development of the Hungarian economy and society compared to the developed world and the new European Union (EU) joiners. Presentation of HDI's calculation method, the development of nations, the assumptions of different scenarios, the current situation of Hungary and the economic impacts of EU-accession are followed by the description of three possible scenarios concerning the future development of Hungary.